

PHILOSOPHIE

SOCIAL

DEDIEE

AU PEUPLE FRANÇAIS.

The French study of Moravia

*Par un Ombre de la Nation de la
République Française, d'un
Rouge*

MOSES DOBRUŠKA

MORAVSKÁ STOPA
VE FRANCOUZSKÉ REVOLUCI

VLADIMÍR VOKÁL

WWW.MPLUSV.CZ

VLADIMÍR VOKÁL

Moses Dobruška

*MORAVSKÁ STOPA
VE FRANCOUZSKÉ REVOLUCI*

Poděkování

Objevovat životy a myšlení zapomenutých mudrců je čistá radost. Na Mosesse Dobrušku jsem měl navíc spadeno už od svých univerzitních studií. Tehdy jsem s chutí hlтал Pražského pitavala, v němž Egon Erwin Kisch popisuje Dobrušku s dravostí zkušeného kriminalisty. Fascinovala mě skutečnost, že se tento rodák z Moravy dostal na sklonku života na samo výsluní dějin, a to v procesu s tak slavnou revoluční postavou, jakou byl Georges Danton. Už tehdy jsem si chtěl podrobně prostudovat jeho životní dílo, *Philosophie sociale*, ale zahlcen studiem a prací jsem na tento rozsáhlý text psaný starou francouzštinou časem zapomněl.

Vrátil jsem se k němu až o více než dvacet let později při psaní Saint-Justova životopisu. Okamžitě jsem vycítil, že pročítám něco výjimečného – studii, která by neměla zapadnout; spis, jenž by se měl po více než dvou stoletích dočkat veřejné satisfakce.

Rozhodl jsem se proto strávit více než rok bádáním nad životem a dílem muže, na něhož dějiny téměř zapomněly. Chtěl jsem jeho jméno rehabilitovat a vrátit zpět do veřejného prostoru, snad i do učebnic české a evropské politické filozofie.

Za odbornou pomoc a cenné připomínky děkuji v první řadě profesorovi Ivu T. Budilovi. Málokdo v českém akademickém prostředí disponuje tak hlubokými humanitními znalostmi napříč disciplínami – od historie, sociologie a kulturní antropologie až po filozofii, politologii či literární vědu. Stejně tak děkuji za nesmírně podnětnou recenzi historiku Jiřímu Válkovi, bude mi ctí na tuto odbornou spolupráci navázat i při dalších projektech. Děkuji také skvělému odbornému redaktorovi Filipu Outratovi, s nímž jsem spolupracoval už na knize o Saint-Justovi.

Poděkování patří také vědeckým institucím: českým, rakouským a francouzským archivům, knihovnám, veřejným i soukromým. Za poskytnutí skvělého odborného zázemí upřímně děkuji Metropolitní univerzitě Praha.

V neposlední řadě děkuji své rodině, Vaškovi, Pětovi a dalším blízkým za trpělivost, s níž po mnoho měsíců naslouchali všem těm neuvěřitelným příběhům ze života Mosese Dobrušky.

Vladimír Vokál

Prolog

Vznik velkých politických ideologií – socialismu, komunismu, liberalismu či konzervatismu – se obvykle klade do první poloviny 19. století. Jejich zárodky se však objevily už o několik dekád dříve, v zárodečné polévce, *primordial soup*, francouzské revoluce. Šlo o směs idejí, sporů a vášní, z níž se postupně vynořily celé nové politické směry.¹ Vrcholné revoluční období, tedy léta 1792–1794, pak přineslo první radikálně levicové myšlenky i nové formy liberální pravice, kosmopolitismu či univerzalizmu.

Éra jakobínského teroru bývá dodnes hodnocena rozporuplně: pro jedny představuje pouhý historický exces, politické procesy, státem organizovanou zvůli; pro jiné však také vzácný okamžik, kdy se poprvé v praxi testovalo, co skutečně znamená svoboda, rovnost a lidová suverenita. Po Vídeňském kongresu převážilo první hodnocení revoluce – hrůzovláda byla líčena jako období teroru, který je třeba z učebnic politické filozofie raději vytěsnit;² někteří revoluční myslitelé a jejich ideje tak skončili v propadlišti dějin či na okraji zájmu.

Mezi tyto zapomenuté postavy patří Moses (Mojžíš) Dobruška. Tento rodák z Brna, který se narodil do vlivné židovské rodiny, později měl blízko k frankismu, stal se katolíkem, šlechticem a nakonec odešel do Francie, stanul v roce 1794 před pařížským Revolučním tribunálem při slavném „amalgamovém“³ procesu s Georgesem Dantonem a 5. dubna skončil pod gilotinou. Dějiny si jej pamatují jako židovského spekulanta, lichváře a zko-

-
- 1 Vokál, Vladimír. *Saint-Just: krvavý démon Francouzské revoluce*. Burian a Tichák, MDA, Praha, 2022.
 - 2 Chateaubriand, François-René de, a Aleš Pohorský. *Paměti ze záhrobí*. Praha: Academia, 2011; nebo Tocqueville, Alexis de. *Starý režim a Revoluce*. Praha, Academia, 2003.
 - 3 Amalgamový proces je typ politického či soudního řízení, v němž jsou různé osoby, skutky a obvinění záměrně sloučeny do jednoho celku, aby vznikl dojem jednotného, rozsáhlého spiknutí. Tento postup byl charakteristický zejména pro revoluční soudnictví, kde sloužil k politické diskreditaci opozičních frakcí.

rumpovaného bankéře, který se pokusil právními kličkami a podplácením získat za výhodných podmínek lukrativní státní majetek.

Moravský dobrodruh by mohl být navždy zapomenut, stejně jako další vinné či nevinné oběti jakobínského teroru. Moravští badatelé by jej mohli maximálně zmiňovat jako „kosmopolitní raritu“ revolučního běsnění; Moravana, který pronikl do samotného centra jakobínské moci; navíc s dobrodružným osudem plným mnoha dosud nevyjasněných okolností; nebýt toho, že před svou smrtí vydal důležité teoretické dílo *Philosophie sociale*⁴, jež se prokazatelně stalo inspirací pro některé pozdější významné myslitele 18. a 19. století.

Toho si všimla socioložka Silvana Greco⁵, která ve své studii *Moses Dobruska and the Invention of Social Philosophy* upozornila mimo jiné na to, že Dobruška pobýval ve vězení s Henrim de Saint-Simonem, budoucím teoretikem vědeckého socialismu, jenž se tak mohl seznámit s Dobruškovými názory a pravděpodobně i texty. Greco označila Dobrušku za pomyslného inspirátora nejen Saint-Simona, ale také Augusta Comta. Tím se Dobruška ocitl v historickém okamžiku: při vzniku moderní sociologie, neboť ve svém pojednání navrhoval založení nového vědeckého oboru, který měl detailně studovat soudobou společnost.

Dobruškovo dílo však přesahuje hranice jedné disciplíny, není přísně sociologickou studií. Propojuje totiž přirozené právo, filozofickou antropologii, politickou filozofii i normativní etiku do promyšlené ideologické syntézy. Jeho „*Philosophie sociale*“ lze číst jako politický manifest, který klade základní otázky: co je člověk, co je moc, co znamená rovnost a svoboda, kdo je nepřítel a jak jej porazit. Při zasazení do mapy politických ideologií se ukazuje, že jeho myšlenky sahají od radikalismu přes kosmopolitismus až k raným náznakům socialismu a třídního uvažování. Patří tak nejen do historie francouzské revoluce, ale i do dějin evropského politického myšlení.

4 Dobruška, Moses. *Philosophie sociale dédiée au peuple français*. Paris. 39. Froullé, Imprimeur-Libraire, 1793.

5 Greco, Silvana. *Moses Dobruska and the Invention of Social Philosophy*. De Gruyter, 2022.

K pochopení Dobruškova života i díla je však třeba jít dál a hlouběji: po stopách jeho původu i náboženského přesvědčení; nahlédnout do jeho osobních poznámek a sledovat jeho dobrodružné životní cesty. Více než rok jsem mu byl v patách. Navštívil jsem všechna místa, která jeho život ovlivnila; přečetl jeho díla; v archivech našel jeho doposud neutříděné poznámky. Pátral jsem po jeho fyzické podobě, motivech i údajných nekalostech; doslova jako policejní vyšetřovatel, který desítky či stovky let po neobjasněném zločinu hledá ztracené stopy.

Oči mi otevřela návštěva Národního archivu v Paříži, kde je k dispozici složka s Dobruškovými osobními dokumenty.⁶ Ty mu zabavil Revoluční tribunál při jeho zatčení na podzim roku 1793. Kožené desky ukrývají nebývalé množství rukopisů: některé jsou psány v němčině, jiné ve francouzštině a řada z nich hebrejským písmem. Jako by Dobruška základní teze svých klíčových textů nejprve promýšlel hebrejsky, ne česky, německy, italsky či francouzsky.

Dobruška totiž vyrůstal v židovském ghettu, sice v relativním blahobytu, ale ve skutečnosti v sociální i kulturní izolaci, odstřižený od většinové společnosti, ke které od dětství vzhlížel a chtěl se v ní prosadit jako plnoprávný občan. Jedinou cestu pro něj představoval útek, bez možnosti návratu zpět. Musel se tudíž stát uprchlíkem, ale s vědomím toho, že jeho židovský původ mu bude ve světě nekompromisního antisemitismu až do smrti připomínán.

Prošel si sérií převleků a vnějších či vnitřních metamorfóz: judaismus vyměnil za křesťanství, frankismus za šlechtické výsady, z vídeňského dvořana se proměnil v nekompromisního byznymena, z úředníka se stal nadějný básník a nakonec z filozofa a mystika racionálně uvažující revolucionář. Každé nové jméno, každý titul i rukopis byly pokusem setřást stigma židovství a otevřít si dveře do velkého světa peněz, umění a politiky. Jeho mnohojazyčnost prozrazuje vnitřní rozpolcenost i neustálý zápas o identitu.

6 Frey, Junius; Frey, Emmanuel. *Papiers d'origine privée. Volume 7. Inventaire sommaire* (T/1524, 1793). Archive National, Paris (osobní návštěva: 10/2025).

Hebrejšťina jej poutala k rodovým kořenům, němčina k prostředí středoevropského osvícenství a francouzština k touze po zničení nespravedlivého světa odvěkých privilegií.

Přes dokonalé převleky zůstal cizincem všude, kam vkročil. Ve Vídni byl podezřelým Židem, v Paříži rakouským špionem, mezi svobodnými zednáři či jakobíny šlechtickým odpadlíkem. Jeho život připomínal nekončnou hru na schovávanou. A právě z této neklidné, rozporné existence – z věčného útěku před sebou samým – vzniklo i jeho originální filozofické a politické myšlení. Jeho *Philosophie sociale* není jen politickým svoláním, manifestem revoluční doby, ale také osobním vyznáním člověka, který hledal univerzální řád v chaosu vlastního života. Jeho osudy i dílo dokazují, že z Brna vedla cesta až k idejím, které dnes mohou znít překvapivě současně a které si zaslouží znovu objevit.

ČÁST I.

Životní osudy

Dobruška

Dobruška je malebné východočeské město, ležící na úpatí Orlických hor, nedaleko Rychnova nad Kněžnou. Historické jádro s radnicí, renesančními a barokními domy i úzkými uličkami dokazuje jeho starobylý původ. Vedle českého a německého obyvatelstva zde od 16. století žili také Židé, kteří zde postupně vytvořili malou, ale trvale přítomnou komunitu.

První oficiální zprávy o Židech z Dobrušky pocházejí z roku 1618, kdy žily ve městě celkem čtyři rodiny.⁷ V roce 1675 byl v Dobrušce založen židovský hřbitov, na kterém spočinuli předkové zapomenutého myslitele: Mosese Dobrušky.

Židovská diaspora se ve městě formovala v podmínkách přísné státní regulace a církevního dohledu. Na základě rozhodnutí císaře Karla VI. musela městská rada vyčlenit Židům samostatný obytný prostor – ghetto, které vzniklo v roce 1721 na dnešním Šubertově náměstí, kde šest domů, které zakoupila přímo obecní rada, poskytlo přístřeší celkem pěti rodinám. Jeden z těchto domů patřil rodině Žida Jacoba, Mosesova dědečka; šestý dům pak sloužil jako škola a synagoga.

Relativně pevné záruky soužití místních Židů s českou a německou majoritou však provázely neustálé snahy vídeňských úřadů omezit přítomnost židovského obyvatelstva v habsburské monarchii. Podle platné legislativy z roku 1726 byla povolena svatba pouze nejstaršímu židovskému synovi a translokační reskript, uzavírající Židy do ghett, jim zároveň zakazoval obývat domy v blízkosti kostelů a hlavních náměstí,⁸ což zásadně omezovalo demografický i ekonomický růst židovské komunity.

V Dobrušce se pak nová omezení střetávala s praktickou nemožností izolovat ghetto od zbytku města. Stížnosti církevních představitelů na přílišnou integraci židovského obyvatelstva do křesťanského města či po-

7 Mach, Jiří. *Židé v dějinách Dobrušky*. Muzeum Dobruška, 2002, s. 3–5.

8 Woitsch, Jiří. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický Ústav AV ČR, 2007, s. 21–30.

ukazování na takové malichernosti, jako byla okna a dveře židovských domů směřující ke kostelu, byly sice vrchností odmítnuty, ale pro místní Židy znamenaly další pocit nejistoty. Také spor o odstranění synagogy, vedený mezi královéhradeckým biskupem Václavem Františkem Karlem, svobodným pánem z Košína na jedné straně a opočenskou vrchností na straně druhé, ukázal, jak snadno se postavení tohoto etnika mohlo stát předmětem politických a náboženských tlaků.

Jacoba zřejmě právě tyto nejisté podmínky vedly k úvaze o hledání stabilnějšího a také dlouhodobě perspektivnějšího prostředí pro obchod i rodinu. Východiskem se nakonec stalo Brno, které se v té době profilovalo jako významné moravské centrum s početnější a lépe integrovanou židovskou komunitou. Jacobova rodina se do jihomoravské metropole přesunula s největší pravděpodobností v roce 1730; Jacob už byl v té době vdovcem a opustil východní Čechy se synem Salomonem a dcerou Estrelle.⁹ V Brně se následně Salomonovi a jeho ženě Šendl narodil 12. července 1753 jako druhorozený syn Moses (Mojžíš) Dobruška.¹⁰

9 Myška, Milan. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Praha, 2008, s. 89.

10 Luca, Ignaz de. *Das gelehrte Österreich: ein Versuch*. 1,2. Wien: Christian Friedrich Wappler, 1778, s. 105.

Frankismus a haskala

Izraelský historik a filozof Gershom Scholem spatřoval v Dobruškovi zejména výrazného příslušníka druhé generace frankistického hnutí¹¹, které ve druhé polovině 18. století zakořenilo v Čechách a na Moravě. Frankismus v sobě kombinoval prvky tradičního judaismu, kabaly, křesťanství, osvícenského racionalismu, ale také zednářské symboliky a částečně i latentního ateismu. Všemi těmito světonázorovými cestami si Moses Dobruška během svého života v různých podobách prošel. K frankistické komunitě ho poutalo i přímé pokrevní pouto: jeho matka Šendl, rozená Hiršlová, byla totiž sestřenicí kontroverzního náboženského vůdce Jacoba Franka,¹² po němž nese hnutí název.

Frank navázal na odkaz nesmírně barvitě židovské osobnosti 17. století, Šabataje Cviho. Tento charismatický mystik, pocházející ze Smyrny v Osmanské říši, kterého silně ovlivnila luriánská kabala, se roku 1665 nechal prohlásit mesiášem. Jeho prorok Natan z Gazy hlásal, že duše mesiáše sestoupila až na dno hříchu, aby odtud vykoupila svět – a že proto lze spásy dosáhnout i porušováním náboženských předpisů. Když pak Šabataj pod tlakem osmanského sultána přestoupil k islámu, vysvětlil to jako nutný krok k osvobození božských jisker z hlubin jiné víry.¹³ Sabatíánství si i po jeho smrti uchovalo jádro radikální víry: odmítalo autoritu rabínského judaismu, očekávalo blízký konec světa a spojovalo mystiku s provokativním narušováním náboženských hranic.

11 Scholem, Gershom. *Du frankisme au jacobinisme: la vie de Moses Dobruška alias Franz Thomas von Schönfeld alias Junius Frey*. Hautes Études. Paris: Gallimard Le Seuil, 1981, s. 10.

12 Antonín, Luboš. *Hermetici a šarlatáni evropského rokoka: Cagliostro, Saint-Germain a Casanova*. 1. vyd. Praha, 2003, s. 91.

13 Goldish, Matt. *Sabbatai Zevi and the Sabbatean Movement*. In: Karp, Jonathan a Sutcliffe, Adam (ed.). *The Cambridge History of Judaism*. Cambridge University Press, 2017, s. 491–521.

Frank měl své zázemí v tehdejší polské Podolí, dnes na ukrajinském území, kde v 50. letech 18. století vystupoval jako vůdčí postava radikální sabatiánské větve. Po sérii náboženských konfliktů, uvěznění a nakonec i osvobození ruskou armádou pro něj již polské území nepředstavovalo bezpečné prostředí. Na jaře 1773 proto odešel na Moravu a usadil se v Brně, kde žila jeho sestřenice Šendl. Frank přijal sabatiánství jako základ vlastní náboženské identity, ale přenesl ho ze světa islámu do křesťanského kontextu.¹⁴ Se svými stoupenci přijal katolický křest a zároveň si udržoval vlastní náboženskou identitu a symbolický jazyk.

Frankismus vycházel z přesvědčení, že Jacob Frank je nositelem zvláštního prorockého poslání. Ve svém učení zdůrazňoval překračování náboženských pravidel jako cestu k duchovní obnově, což zahrnovalo kupříkladu i určité rituální prvky sexuality – ne jako cíl, ale jako symbol radikální proměny. Nešlo přitom o samotnou radost z hříchu, ale o teologickou myšlenku, podle níž je cestou k vykoupení sestoupit do temnoty a přetvořit ji.¹⁵

V židovských komunitách střední Evropy vzbuzovalo frankistické hnutí silné vášně: ostře se střetávalo s rabínskou ortodoxií, která jej považovala za herezi, a dostávalo se do napětí i s ranou haskalou, směřující spíše k racionálnímu a umírněnému pojetí víry. Frankismus proto hluboce polarizoval jednotlivé židovské obce.

Reformistická haskala představovala jinou alternativu. Stala se kulturně–intelektuální vlnou, která se od 70. let 18. století šířila z Berlína do celé střední a východní Evropy. Berlín totiž nabízel jako hlavní město reformně naladěného Pruska na svou dobu poměrně výraznou náboženskou toleranci a stal se prostorem pro kontakt mezi židovskými učiteli a křesťanskými intelektuály, inspirovanými evropským osvícenstvím. V pruské metropoli působil mimo jiné i Moses Mendelssohn, jehož filozofická a literární tvorba se stala vzorem pro nové vzdělance, včetně Mosese Dobrušky.

14 Scholem 1981, s. 10–12.

15 Např. Scholem, Gershom. *Sabbatai Ševi: the mystical Messiah*, 1626–1676. Princeton University Press, 1973.

Tito většinou mladí učenci usilovali o otevření židovské společnosti modernímu světu: podporovali studium sekulárních věd, znalost místních jazyků, odklon od izolace v prostředí židovských ghett a oslabení moci tradičních rabínských autorit. Současně usilovali o kulturní obnovu hebrejštiny jako moderního jazyka a tvorbu nové, světské hebrejské literatury.

Na rozdíl od frankismu, založeného na mystice a charismatickém vůdcovství, usilovala *haskala* o postupnou, racionálně vedenou proměnu židovské společnosti v souladu s evropským osvícenstvím. Nacházela cestu v integraci, občanské angažovanosti a hlavně vzdělanosti – to vše při zachování židovské identity, byť v modernizované podobě. Oba proudy se sice shodovaly v odmítnutí rigidní rabínské ortodoxie, ale jejich vize budoucnosti a prostředky k jejímu dosažení stály na opačných pólech kulturního spektra. Frankismus i *haskala* se už v době Dobruškova mládí staly důležitým stavebním prvkem jeho intelektuálního profilu i politicko-filozofické koncepce.

Brno

Dobruškové patřili k nejbohatším a nejvlivnějším rodům v brněnské židovské komunitě. Dědeček Jacob se na jihu Moravy po příchodu z Dobrušky prosadil nejprve jako obchodník s drobným zbožím. Později vedl hostinec a začal pronikat do lukrativního tabákového byznysu. Jacob zemřel v roce 1763 a na jeho úspěchy navázal Mosesův otec Salomon (Šalomoun).¹⁶

Vzestup Dobruškovy rodiny byl spojený s panováním Marie Terezie (1740–1780). Židovské komunity přitom v českých zemích zažívaly dobu tvrdých restrikcí. Panovnice se bezesporu považovala za obránkyni katolické víry, a proto zpočátku vnímala Židy jako překážku na cestě k náboženské jednotě v monarchii. Židovské obyvatelstvo bylo vystaveno přísné kontrole a platilo vysoké daně. Ačkoliv Marie Terezie chápala jejich ekonomický přínos, zároveň spatřovala v židovských diasporách konkurenci; vinila je z lichvy a hromadění bohatství na úkor křesťanského obyvatelstva. I proto udržovala v platnosti zmiňovaný familiantský zákon, který výrazně omezil počet židovských rodin v Čechách a na Moravě. Další zásadní omezení představoval translokační reskript, který Židy zahnal do městských ghett. Došlo následně k paradoxní situaci: oficiálně byli Židé kritizováni za to, že tvoří uzavřenou komunitu, ale byly to právě císařské zákony, které je k této izolaci nutily.

Brno představovalo jeden z nejvýraznějších příkladů tohoto paradoxu. V polovině 18. století zde byla židovská komunita soustředěna do ghetta v okolí Křenové ulice, přičemž počet rodin byl pevně regulován. Přesto ghetto nepůsobilo jako mrtvá zóna, ale jako místo živého náboženského, kulturního i hospodářského života.

Přes existující diskriminaci a společenské bariéry se židovská komunita nevzdávala, ba právě naopak, úspěšně se rozvíjela. V Brně se živila například

16 Landesman, Peter. *Die Juden in Brünn. Geschichte, Kultur, Schicksale*. Wien, Löcker Verlag, 1996, s. 52–54 a též: Kraus, Samuel. *Joachim Edler von Popper: ein Zeit und Lebensbild aus der Geschichte der Juden in Böhmen*. Wien, Selbstverl., 1926, s. 30–31.

obchodem s textilem či poskytováním úvěrů. Mimo to rozvíjela klíčovou židovskou hodnotu – vzdělanost, dbala na studium Tóry i kabalistických textů. V ghettu fungovaly menší studovny i synagoga, která se stala centrem židovského náboženského života.¹⁷ Díky pobytu Jacoba Franka se v jihomoravské metropoli mísily staré sabatiánské a kabalistické tradice s novým impulsem jeho frankistického hnutí, které slibovalo možnost zásadní proměny postavení Židů v habsburské říši.

Postoj Marie Terezie k židovskému etniku byl proměnlivý. V krizových situacích, například během válek o rakouské dědictví, Židy obviňovala z neloajality a špionáže ve prospěch nepřátelského Pruska. Postupně ale panovnice stále více vnímala jejich ekonomický přínos a začala podporovat „dvorské“ Židy i významné židovské finančníky. Tento pragmatismus vedl k absurdní situaci: židovské komunity byly sice oficiálně omezovány, ale jednotlivci s dobrými kontakty mohli dosahovat značného vlivu a zejména bohatství.¹⁸

Právě to byl případ Salomona Dobrušky, který navíc nebyl pouhým obchodníkem: patřil i mezi významné židovské vzdělance. Měl dokonce rabínskou kvalifikaci a aktivně se věnoval judaistické výuce; později začal provozovat i židovský sirotčinec. Salomon dovedl úspěšné otcovo podnikání v tabákovém průmyslu k dokonalosti. Stal se součástí významné skupiny židovských byznysmenů, která se v 60. letech 18. století podílela na vytvoření propracovaného tabákového oligopolu v habsburské monarchii, který zajistil rodině závažné finanční zisky i tolik potřebnou prestiž, s čímž byl spojený přístup do vyšších vrstev společnosti.

Salomon Dobruška figuroval mezi hlavními podílíky několika velkých společností, které spravovaly distribuci tabáku nejen v Čechách a na Moravě, ale postupem času i v Rakousku a Uhersku; kromě toho vlastnil přímo v Brně tabákovou manufakturu. Díky rozsáhlým obchodním kontaktům

17 Klenovský, Jaroslav (ed.). *Brno židovské: historie a památky židovského osídlení města Brna*. Brno, ERA Group, 2002, s. 45–48.

18 Uhlíř, Dušan. *Brněnský pitaval*. Brno, Rovnost, 1992, s. 147–152.

se Salomon seznámil s mimořádně bohatým Joachimem Popperem, tehdy jedním z nejvýznamnějších Židů habsburské monarchie. Popper byl později za vlády Leopolda II. povýšen do šlechtického stavu, aniž musel konvertovat ke křesťanství.¹⁹

Obchodní spolupráce mezi oběma muži vyústila v roce 1773 ve sňatek Mosese Dobrušky s Elke (Elkele) Jossovou (1757–1801), Popperovou adoptivní dcerou. Jejich manželství představovalo vrchol strategického vzestupu, a hlavně výhodné obchodní spojení obou rodů. Kromě toho však otevřelo mladému Dobruškovi cestu k další společenské a ekonomické emancipaci. Ze svazku Mosese a Elke vzešly tři děti: Marie Anna (nar. 1774), Katharina Elisabeth Wilhelmine Clara (1776–1855) a Josef Franz Salis (nar. 1779).²⁰

Mosesovi rodiče Salomon a Šendl Dobruškovi měli celkem dvanáct dětí: šest synů a stejný počet dcer. Moses, druhorozený syn, měl tedy 11 sourozenců.²¹ Po předčasné smrti otce Salomona v roce 1774 převzala vedení manželských obchodních aktivit jeho žena Šendl, která i nadále úspěšně upevňovala hospodářské postavení rodiny. Nakonec rozšířila tabákový byznys i o palírnu alkoholu, hrnčířskou továrnu či provozování penzionu.

Většina jejích dětí, až na dvě dcery – Rebeccu a Fradl, které zůstaly u judaismu – se po Salomonově smrti nechala pokřtít, Moses, jeho žena a čerstvě narozená dcera Marie Anna konkrétně 17. prosince 1775 v chrámu sv. Víta v Praze, jejich kmotrem byl mimo jiné císařský komoří, hrabě Franz Xaver von Nádasdy.

19 Kraus 1926, s. 30–31.

20 Mandel, Arthur. *The Militant Messiah*. Atlantic Highlands, New Jersey, Humanities Press, 1979, s. 127.

21 Uhlíř 1992, s. 151.

Z rabína aristokratem

Moses měl původně vytyčenou jasnou dráhu. Jeho otec evidentně usiloval o to, aby se jeho druhý nejstarší syn stal duchovní autoritou, rabínem,²² což odpovídalo tehdejší židovské představě o spojení majetku a náboženského vlivu. Snad i proto odešel mladý Moses na začátku 70. let do Prahy, kde měl příležitost přijít do styku s předními židovskými učiteli v čele s Ezechielem Landauem, tehdejším vrchním pražským rabínem. Pražská ješiva byla ve druhé polovině 18. století nesporně intelektuálním centrem židovské vzdělanosti ve střední Evropě.²³

Přesné informace o formálním vzdělání Mosese Dobrušky nejsou dochovány. Vzhledem k tehdejším omezením, která Židům bránila v přístupu k univerzitnímu vzdělání, si své rozsáhlé humanitní znalosti osvojil jinými cestami – prostřednictvím soukromé židovské výuky a také samostudia. Již v dětství, v Brně, si prošel tradiční židovskou výchovou zaměřenou na studium Tóry a Talmudu. Mosesovými primárními jazyky byly pravděpodobně němčina, v rodinném kruhu zřejmě jidiš a také hebrejšтина, což dokazují jeho osobní texty zabavené po zatčení v listopadu 1793 v Paříži;²⁴ česky zřejmě plyně nehovořil, i když pasivní znalost pravděpodobně měl.²⁵

V dětství ho musel silně ovlivnit jeho dědeček Jacob, který odmítal židovskou ortodoxii a jako zdatný obchodník ho vedl k racionálnímu logickému uvažování. Ve vzdělání ho významně podporoval otec, a to i finančně. Podle dobových pramenů mu dokonce poskytl na zakoupení hodnotných knih vysokou částku – 1500 zlatých. Kromě toho jej motivoval ke studiu

22 Luca 1778, s. 106.

23 Skolnik, Fred, a Michael Berenbaum, ed. *Encyclopaedia Judaica*. 2nd ed. Detroit: Macmillan Reference, USA in association with the Keter Pub. House, 2007, s. 646–656.

24 T/1524, 1793.

25 Luca 1778, s. 106.

dalších cizích jazyků: Moses ovládal solidně i angličtinu, italštinu a francouzštinu a také chaldejštinu, tedy biblickou aramejštinu.²⁶

Přestoupení rodiny Mosese Dobrušky ke katolictví v roce 1775 mělo jeden nepříjemný důsledek – vedlo k vážné roztržce s jeho vlivným tchánem Joachimem Popperem, který konverzi vnímal jako zradu rodové identity i náboženské tradice. Popper vyhrožoval, že svou adoptivní dceru Elke zbaví nároku na věno, k čemuž sice nakonec nedošlo, ale manželé se museli vzdát dědičných nároků na Popperův rozsáhlý majetek.²⁷

Pobyt v Praze rozšířil Dobruškovy obzory o nové filozofické impulzy. Prostřednictvím četby se seznámil s francouzskými i britskými osvícenci; jeho pozdější schopnost vstupovat do debat o ústavnosti, přirozeném právu a společenské smlouvě svědčí o výjimečné intelektuální i kulturní otevřenosti. Jeho filozofický styl nevychází z akademické scholastiky, ale z hluboké osobní snahy o syntézu čtenářské vášně, haskaly, frankistické spirituality i osobní politické zkušenosti: segregace židovského etnika v Rakousku. Dobruškovy vědomosti se právě v Praze formovaly napříč intelektuálními světy – od mystiky přes racionalismus až po osvícenství. To z něj činí typického „vzdělance bez diplomu“, se silným ideovým profilem a neobvykle širokým rozhledem.

Při křtu v roce 1775 přijal Moses po vzoru svého staršího bratra Carla příjmení Schönfeld (křestní jména Franz a Thomas)²⁸ a v roce 1778 byl následně ve Vídni povýšen do šlechtického stavu.²⁹ Poprvé se přitom pokusil získat šlechtický titul už v roce 1776, kdy se z Prahy přestěhoval do Vídně. Jeho žádost však tehdy narazila na blok nedůvěry, neboť úřady měly podezření, že rodina je stále příliš pevně napojena na frankistické kruhy

26 Tamtéž, s. 106.

27 Kraus 1926, s. 75–77.

28 Někteří autoři, zejména francouzští a britští, uvádějí jeho jméno ve formě „Schoenfeld“.

29 Kisch, Egon Erwin. *Pražský Pitaval*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958, s. 57.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Moses Dobruška.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.